

dr. fra Andrija Nikić

SKUPLJANJE SVJEDOČANSTAVA O KOMUNISTIČKOM POGUBLJENJU I MUČENJU HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA

Draga braćo i sestre, srdačno vas pozdravljam i čestitam što želite nakon svete mise u ovoj bazilici – majci mučenika dopuniti svoje znanje o stradanju naših pređa i Hercegovine, te prenijeti poruku naših stradalnika od početka Drugog svjetskog rata pa sve do danas.

Tema mog izlaganja glasi: *Skupljanje svjedočanstava o komunističkom pogubljenju i mučenju hercegovačkih franjevaca.*

Dolaskom demokracije brojni domoljubi otvaraju vrata povijesnoj istini. Prikupljaju se svjedočanstva, dokumenti i slike, pišu knjige, podižu spomenike i spomen-obilježja, iznose nebrojena svjedočanstva o stradanju hrvatskog naroda i Crkve u njemu. Međutim, pojedini hercegovački franjevci su potajno, ali ustrajno, prikupljali podatke o stradanju katoličkog puka sa svojim franjevcima i svećenicima za vrijeme komunističkih olovnih vremena. Danas je, Bogu hvala, došao trenutak da se skupi rasuto, da se otkriju pomno skrivane jame, možda već zaboravljena imena, da se vrati dug braći i sestrama koji ne smiju postati braća naša zaboravljena.

Uvod

*Nema čovjeka u ovoj državi [Jugoslaviji],
kojega mi nismo kadri optužiti i ubiti.*

(Činjenično su dokazali partizani koncem Drugog svjetskog rata i poraća.)

*Nema čovjeka u ovoj državi [Jugoslaviji],
kojega mi nismo kadri staviti pred sud i suditi.[1]*

Katolička crkva, Franjevački red i hrvatski narod u Hercegovini posjeduje »skriveno blago« zakopano u hercegovačkom kršu – na toj njivi Gospodnjoj često puta krvlju natapanoj. Ovom prigodom želimo skupiti to skriveno blago i prosuto biserje kako ne bi bilo zaboravljeno. To su okrvavljeni dragulji kršćana posijani u tlo lijepe nam Domaje, da postane »sveta zemlja iz koje niče krasan cvijet i donosi

obilat rod« (sv. Jeronim).

To su preko 17.500 tisuća sinova i kćeriju – uglavnom naše mladeži, naši franjevci, dijecezanski svećenici predvođeni biskupom Petrom Čulom, brojne časne sestre franjevke i Milosrdnice, te redovnički i svećenički pripravnici, a posebice naši vjernici, koji su, često u cvijetu mladosti – položili svoje živote u Drugom svjetskom ratu i poraću na oltar za ideale svoje duše.

To je jedna Crkva šutnje – preko 70.000 uznika, koja je trpjela, bila po logorima i zatvorima, te išla u paklene muke. Bila je živi svjedok vjere, branitelj pravde, širitelj slobode i ljubavi, a do danas je skoro nepoznata u javnosti.

Zato danas želim ukratko u ime preko 17.500 pobijenih katolika u ratu i sve do sedamdesetih godina prošlog stoljeća[2] i oko 70.000 zatvorenika u Hercegovini 1945. – 1990.[3] progovoriti na spomen pokoljenja koja će doći poslije nas. Mrzitelji hrvatskog naroda, posebice u Hercegovini, redovito su žestoki mrzitelji katoličke Crkve i njezinih članova – franjevac, svećenika, redovnika, redovnica i ostalih naših vjernika, jer su mislili, a neki još drže da treba udariti na dušu i vjeru katolika pa će zatim svako rastakanje narodnog bića ići lakše.[4]

Komunisti i partizani su kao boljševici učili na primjeru »prve zemlje socijalizma« Rusije kako stvoriti »raj na zemlji«. U stvari bio je to sramotni i smrtonosni povijesni eksperiment i za narode u Hercegovini, jedna velika tragedija boli i smrti što se širila pod udarcem »srpa i čekića«.

Bezboštvo, ogrezlo u mržnji protiv Boga i nasilju protiv čovjeka, pokazalo je svoje pravo lice pred sudom povijesti. Spoj bezbožnog boljševizma i velikosrpstva, koje se pokrivalo plaštem komunizma i »bratstva i jedinstva« dok god je to nekome koristilo kao instrument vlasti i dominacije, izrodilo se u želju za uništenjem Katoličke crkve, za porobljavanjem i umorstvom i zatočeništvom tolikih franjevac, svećenika, časnih sestara i ostalih katolika, kako bi se zadao smrtni udarac biću hrvatskog naroda koji je imao pravo samo na »tamnicu naroda«, ali ne i pravo na slobodu, samostalnost i svoje dostojanstvo.

Poznato je da se naša Crkva i hrvatski narod od Drugog svjetskog rata pa gotovo sve do danas susreće s jednom mašinerijom neviđene mržnje, propagande laži i nasilja. Sve je to upereno protiv hrvatskog naroda kojega se proglašava genocidnim, toliko zlim da zapravo ne bi imao nikakva prava živjeti. Mržnja je nabujala do tolike mjere da se poziva i na nasilje protiv hrvatskoga naroda i protiv demokratske vlasti. A zašto? Zato jer hrvatski narod smatra svojim neotuđivim

pravom da bude ravnopravan s drugim narodima, da bude slobodan u svom suverenitetu, da nesmetano živi u svijesti više nego tisućgodišnje državnosti, da surađuje s drugima bez ikakva pritiska i tlačenja s bilo koje strane. To je pravo svakoga naroda na zemlji i to je pravo zajamčeno svim međunarodnim deklaracijama, jer se samo na poštivanju toga prava može graditi mir među narodima.

Mi kao kršćani zastupamo etička načela na temelju evanđelja u odnosu prema svakom narodu, jer su svi narodi i rase jednakoga dostojanstva. Snagom evanđelja propovijedamo ljubav i poštivanje prema svakom narodu. Snagom istog evanđelja imamo puno pravo da kao pripadnici hrvatskog naroda želimo i svome narodu ono što želimo i drugim narodima.[5]

U višestrukom strašnom ratnom sukobu bilo je zločina i zločinaca na svim stranama, ali zato se ne smije optužiti cijele narode. Svi zločini, počinjeni s bilo koje strane i bilo protiv koga, zaslužuju osudu; sve nedužne žrtve dostojne su poštovanja, ali huškanje na osvetu i mržnju u ime tih nedužnih žrtava, postaje samo po sebi zločinom protiv čovječanstva. Hrvatski je narod to na najstrašnji način iskusio.

U ovom izlaganju želim svratiti pozornost na prikupljanje svjedočanstava o velikoj žrtvi i ljubavi naših mučenika i uznika – franjevac, svećenika predvođenih biskupom dr. Petrom Čulom, te časnih sestara i katolika iz Hercegovine koje kao blistave dragulje ugrađujem u život hrvatskog naroda, Katoličke crkve Franjevačkog reda i naše velike i lijepe domaje o 800. obljetnici franjevačkog pokreta.[6]

Teme u predavanju

- Sadržaj studije uz Uvod i Zaglavak – donosi: Naredbe i obavijesti provincijala dr. fra Krune Pandžića od 2. studenoga 1942. pa susljedno.[7]

- Traženje podataka biskupa dr. Petra Čule o pobijenim franjevcima od 13. listopada 1945. i odgovor provincijalata na taj dopis.

- Uništavanje dokumentacije o komunističkim zlodjelima – odnošenje dokumenata iz provincijalnog arhiva, odnošenje dokumentacije iz Biskupijskog arhiva, odnošenje Matičnih knjiga iz župnih ureda i njihovo uništavanje...

- Prikupljanje podataka šezdesetih godina o pobijenim franjevcima i zatvorenicima .

- Prikupljanje svjedočanstva nakon zamolbe provincijala dr. fra Rufina Šilića iz 1971.

- Moje spašavanje Matičnih knjiga s podacima o pobijenim našim katolicima.

- Zamolba župnicima na franjevačkim župama iz 1975. da popišu žrtve Drugog svjetskog rata i poraća na franjevačkim župama i sumarni podatci u Šematizmu iz 1977.

- Revizija žrtava rata i poraća nakon naredbe biskupa Pavla Žanića.

- Spomenici i knjige o žrtvama Drugog svjetskog rat i poraća.

- Svjedočanstva što ih je prikupio fra Andrija Nikić.

- Svjedočanstva što ih je prikupio fra Jozo Vasilj.

- Dokumentacija o našim uznicima.

- Svjedočanstva medicine o pronađenim mučenicima.

Sve smo to prikupljali sjećajući se upozorenja dr. fra Dominika Mandića iz Rima, te provincijala fra Kreše Pandžića i fra Leona Petrovića koji su upozoravali svoju subraću da pišu kronike i čuvaju svjedočanstva, jer će nam te bilješke biti vrlo potrebne i moglo bi nam biti žao, ako ih ne bismo činili. One će biti jedina vjerodostojna svjedočanstva za svaki slučaj. Stoga na bilješke od prošlih godina nastavite i u slijedećim godinama.[8]

Zaglavak

U povijesti čovječanstva na sreću ipak dolazi do revizija zabluda, do ispravaka ideoloških gluposti i moralnih zastranjivanja. Svjedoci smo kako se pred našim očima ruše cijeli sustavi ideološkog mahnitanja, političke samovolje, totalitarne represije i organiziranog bespravlja, što su gazili dostojanstvo čovjeka.[9]

Skinemo li, na temelju prikupljenih svjedočanstava o komunističkim zlodjelima u Hercegovini od početka Drugoga svjetskog rata pa sve do 1992., posmrtnu masku s toga vremena, ukazat će nam se na mračnoj pozadini naše političke stvarnosti bezbrojni oblici perverznog terora, drzovitoga ideološkog nasilja i bjesomučne hajke, koji su se očitovali u valovima masovnih uhićenja, oznaških prepada, policijskoga noćnog preslušavanja, psihotičnoga samovoljnog tiraniziranja, okrutnih zločina mučenja, neljudskih postupaka po uzoru na velike staljinističke čistke i sibirske progone.[10]

Upravo u tome mračnom razdoblju velikih poslijeratnih čistki, kada se tajna policija KOS-a, OZN-e, UDB-e, SDS-a povlačila po kutovima i zakucima javnog života kao pasja njuška, i kada je partijska egzekutiva, gonjena furijama ideološke mržnje i borbe za vlast, progonila i likvidirala sve što je bilo pod znakom političke sumnje, u toj zbrci pravnog sustava i u režiji lažnog svjedočanstva, nakon pogibije hercegovačkoga provincijala i šezdeset petorice njegove subraće, stavljeni su na optuženičku klupu njegovi nasljednici dr. fra Marijan Zubac, dr. fra Jerko Mihaljević, dr. fra Didak Burić, fra Mile Leko s još preko osamdeset i pet njihove subraće, a 1948. pridružili su im i biskupa dr. Petra Čulu. Ti, uglavnom, montirani, kriminalni i skandalozni politički procesi po svemu su bili nalik na surovu mračnu reprizu moskovskih procesa, kada su se preko franjevačke i biskupove dostojanstvene, neporočne, uzorne i tihe pojave razlili potoci bestidne laži, insinuiranih optužbi, kleveta, podvala i psovki, proizvedenih pod okriljem mračnog fanatizma u agitropovskim brlozima tajne policije, CK i OZN-e. UDB-e, SDS-i naprama tom monstruoznom procesu i krabuljnom plesu pravosuđa i kriminala.

Postoje bezbrojni oblici laži, ali je samo jedna istina, a susljedni javni tužitelji su da ostvare oktobarske ideje svojih velikih uzora, simulirali takav lažan i mutan sudski proces protiv hercegovačkih franjevaca, biskupa, svjetovnih svećenika, časnih sestara franjevki i milosrdnica te brojnih naših uzornih katolika koji će ostati kao žalostan primjer u mašineriji velikoga boljševičkoga falsifikata povijesti.

U anatomskom kirurškom pravnom prerezu toga montiranog sudskog procesa vidljivo je da su hercegovački franjevci s mostarskim biskupom bili osuđeni, kažnjeni i utamničeni na, prema dosadašnjem saznanju, $347+11=358$ godina, 6 mjeseci i 28 dana robije, A sami franjevački uznici svjedoče:

DVJESTO DVADESET I PET LJETA, ČETIRI MJESECA I ŠESNAEST DANA
DOMOVINO NAŠA,
MI SLOBODE SVOJE
TEBI DAROVASMO!

To je bilo uglavnom zato: 1) što cjelokupnu hrvatsku Katoličku crkvu, predvođenom predsjednikom Hrvatske biskupske konferencije zagrebačkim nadbiskupom dr. Alojzijem Stepincem, nisu po napatcima i nalogu Josipa Broza Tita s pomoću crkvenog raskola odvojili od Rima i Vatikana i time prepustili Katoličku crkvu u Hercegovini na milost i nemilost komunističke samovolje, bespravlja i nekontroliranoga boljševičkog progona; 2) što su se suprotstavili komunističkom

režimu da odigra ulogu crkvenog raskolnika i što su neustrašivo i dosljedno branili najviše: vjerske i nacionalne svetinje.

Jednostavnu istinu, po kojoj za hercegovačke franjevce i biskupa Čulu Katolička crkva nije samo puka organizacija, nego zbroj moralnih i etičkih načela, te mistična zajednica s trajno živim Kristom, ta istina za marksističko-boljševičke pojmove bila je onda kao i danas potpuno neshvatljiva.

Hrvatski sabor je poništio krivični postupak protiv dr. Alojzija Stepinca, a kod nas se, koliko mi je poznato, i ne pokušava o tome razmišljati, ja osuđene hercegovačke franjevce i biskupa Čulu uzimam kao *pars pro toto* – dio za svih 70.000 procesuiranih naših katolika – za cjelokupno ono mnoštvo nevinih žrtava montiranih procesa i likvidiranih ljudskih egzistencija u doba staljinizma i titoizma, jer je taj proces ujedno bio okrutni pohod na progon cijeloga hrvatskog naroda.

Razumije se, da se ovdje izuzimaju oni pojedinci i među ustašama i među partizanima koji su po svojim neljudskim postupcima i izvršenim zločinima bili doista ratni zločinci.

Ubijeni i osuđeni hercegovački franjevci stoje kao simboli na čelu povorke svih onih tisuća moralno i politički nevinih uhićenika, zatvorenika, utamničenika, robijaša, patnika i kažnjenika po ljubuškim, mostarskim, zeničkim, bilečkim, fočanskim, golootočkim i inim zatvorima i logorima smrti – a njih je 1945. – 1992. najviše bilo u Bosni i Hercegovini, koji su prebijenih rebara, krvavih bubrega, polomljenih kostiju, pretučenih tabana, izbijenih zubi, dotučeni i izmrcvareni pod torturom saslušanja i po načelu »kadija te tuži, kadija te sudi« upućeni na vješanje, strijeljanje i u masovne grobnice.

U njihovoj žrtvi sublimiramo poštovanje prema tisućama onih bezimernih žrtava Bleiburga, mariborskih rovova, Tezna jama poput sv. Barbare, Jazovke, Maceljske šume, Zalika, Sjevernoga logora, Bišine, više stratišta u Ljubuškom, unaokolo Širokog Brijega (Dubrava, Mosor...), kod katoličke crkve u Čapljine i na susljednim mjestima, te brojnih jama po Hercegovini – posebno diljem istočne Hercegovine... koji su likvidirani bez suda i zakonskih paragrafa.

Tajna dostojanstva franjevačke šutnje pred istražnim statistima sudskog komesarijata bila je u tome što su prozreli mutnu i opasnu igru državnog partijskog aparata i dijalektički smišljene političke podvale. Najvišim mjerilom i sucem vlastitih postupaka smatrali su svoju s a v j e s t, a ona im je zabranjivala svaki kompromis koji je vodio u izdaju Katoličke crkve, franjevačke memorije i hrvatske nacionalne

svijesti. U njihovom promatranju svijeta pronalazimo svojstva prirodnog i metafizičkog, mističnog i herojskog, a u postupcima su iskazivali temperamentnost i uzdržljivost, strogost i blagost, neukrotivu snagu duha i tihu svetačku uzornost života.

Bili su visoka duha i u najvišem stupnju čudorednih vrlina *animae candidae*, koji su pod hladnim krasičkim zvijezdama nosili u sebi netaknutu čistu aureolu svoga unutrašnjega mira.

Velike povijesne ličnosti žive i nakon smrti po svojim besmrtnim djelima. Likovi pobijenih i zatvaranih hercegovačkih franjevacu žive u svijesti hrvatskog katoličkog puka i svoje franjevačke zajednice u Hercegovini i na širem području po svome vjerskom i nacionalnom heroizmu, u kojemu su očitovali najviši stupanj principijelnosti i dostojanstva. U štovanju naroda oni žive kao mučenici za vjerska prava i za ideale hrvatskog naroda, kao stanovnici Vječnosti. To su svojstva njihove trajne besmrtnosti.

U svetištu hrvatskih svijetlih pojava hercegovački franjevački i naši katolički mučenici i uznici blistaju poput magičnog svjetionika. Njihovi uglavnom neporočni likovi čvrstoga moralnog osvjedočenja trajno će usmjeravati pokoljenja u neotkrivene ljepote duha, prema višim moralnim vertikalama. Ništa bolje nisu mogli ni zamisliti i u svome zvanju ostvariti! A mi živimo u vremenu kad se svi svim sredstvima trebamo truditi da Ljubav pobijedi svako zlo. A Ljubav može pobijediti samo onda ako pobijedi Istina.

---

[1] »Rekao je to jedan od vaših ljudi višeg položaja« – vjerojatno Vladimir Bakarić zagrebačkomu nadbiskupu dr. Alojziju Stepincu. Tako se na suđenju izjasnio stožernik Alojzije Stepinac, 1946.

[2] Primjerice katolička župa u Nevesinju je 1940 imala 1.648 katolika. Godine 1948. broj katolika je prepolovljen – spao je na oko 800 katolika, godine 1991. broj je spao na tek 182 katolika, dok su 28. srpnja 1992. posljednje katolike srbočetnici poklali pokraj njihovih kuća. Tu je na jednom primjeru predstavljena velikosrpska ideja.

[3] Taj podatak mi je saopćio predsjednik Udruge političkih zatvorenika Bosne i Hercegovine gosp. Zvonimir Mucić i nadodao da je to objavljeno u Političkom zatvoreniku. Na podacima mu iskreno zahvaljujem.

[4] Usp. Stjepan Kožul, *Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije – u prigodi proslave 900. obljetnice postojanja zagrebačke nad/biskupije*, Zagreb, 1992., str. 10.

[5] Na Federalnoj je televiziji postavljeno pitanje: Kako to da fra Andrija Nikić može nastupati na Federalnoj TV, jer je on još prije petnaestak godina rekao da su Bošnjaci začeti u Dytonu, a rođeni u Parizu. Odgovorio sam da mi nije poznato kada su, po ne znam koji put, promijenili ime nacije Bošnjaci, te sam danas posredstvom Radio Sarajevo čuo da se zovu Bosanci. Shvatio sam da pitanje nije postavljeno meni nego hrvatskom narodu: Vama ne treba javna televizija, za vas se ne smije znati da postojite na području Bosne i Hercegovine...

[6] Usp. Stjepan Kožul, *Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije...*, Zagreb, 1992., str. 10. – 19.

[7] Franjevački arhiv, Spisi Provincije, sv. 145., f. 177r i 182r-187v.; A. Nikić, Stradanja..., str. 129ss.

[8] Franjevački arhiv, Spisi Provincije, sv. 145., f. 177r i 182r-187v.

[9] Pri kraju tematskog razmišljanja, *mutatis mutandis*, poslužio bih se porukom akademika Nedjeljka Mihanovića što ju je otposlao u Hrvatskom saboru 13. veljače 1992.

[10] U knjizi Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946, Zagreb, 2009., u pismu Milke Vukelić upućenom Vladimiru Bakariću uz ostalo piše: »Čuje se i ovo: Pa što mi Hrvati možemo, u njih je oružje, ako što rečeš pojede te noć. Što se tiče narodnog suda: Narod /Hrvati/ su uvjerenja da su mnogi nevini osuđeni na smrt, da se nije dovoljno ispitivalo okolnosti, a niti se je saslušavalo svjedoka, već da se je samo na temelju podnešene tužbe sudilo. Dapače je bila ubačena parola u zatvor da se ne treba ni braniti, jer je zabadava pošto i tako svi Hrvati imaju da nestanu. (...) O mučenjima po našim zatvorima se mnogo prepričava u narodu. (...) Evo što saznajem: Bilo je slučajeva gdje su u zatvoru prerezivani vratovi, lomile su se noge, udaranje puščanom cijevi pod rebra i kundakom u prsa, batinjanje svakojakim sredstvima, pljuskanje, izbijanje zubi, električna struja, morenje gladju. Ljudi su se nadalje provodili na stratišta iznakaženi od batina i struje izbuljenih očiju i slično.« (str. 274. – 276.)